

Година XXVIII, број 15

ISSN 2334-6922

ГОДИШЊАК

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Филозофски факултет у Нишу
2017.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ГРУПЕ ГЛАГОЛА ЕМОЦИОНАЛНИХ ОДНОСА И ГЛАГОЛА ЕКСТЕРИОРИЗАЦИЈЕ ЕМОЦИЈА У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ (II)

Емоционални процеси који укључују емоцију и оцену управљену ка објекту иманентни су менталитету призренских Срба, у чијем се фолклорном сазнању поимају као важан сегмент стварности, на језичкој слици света испољен солидним инвентаром глаголских јединица емотивне семантике. Основни истраживачки корпус чини лексика емоционалног садржаја преузета из *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемерићића. Вербална репрезентација емоционалних односа и екстериоризације емоција представља фрагмент дијалекатске емоционалне слике света, који поред универзалних елемената садржи значајне лингвокултуролошке специфичности призренске језичке личности. Циљ рада је системска организација наведених лексичко-семантичких група, утврђивање парадигматских односа међу њиховим конституентима и реконструкција емоционалне слике света призренских Срба с краја XIX и с почетка XX века на основу анализе семантичког садржаја језичких ознака и њихове стилистичко-прагматичке функције.

Кључне речи: лексичко-семантичка група, глаголи емоционалних односа, глаголи екстериоризације емоција, српски призренски говор, дијалекатска језичка слика света

1. Лексичко-семантичка група глагола емоционалних односа

1. 1. Улога емоционалних односа заузима важну позицију у човековом животу, како у традиционалним друштвима тако и у модерном свету, и у све већем степену учествује у регулисању понашања и међуљудских контаката у различитим групама. Феномен емоционалних односа присутан је у својству психосоцијалног регулатора, који се у научној теорији посматра као трокомпонентна појава, која садржи емоцију

* tanja77nis@gmail.com

** Овај рад настао је у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који у потпуности финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

усмерену ка конкретном објекту (другом човеку), став према објекту (другом човеку) и емоционални чинилац међуљудске перцепције и комуникације (ГОЗМАН 1987: 14).

1. 2. Емоционални процеси који укључују емоцију и оцену управљену ка објекту иманентни су менталитету призренских Срба, у чијем се фолклорном сазнању поимају као важан сегмент стварности, на језичкој слици света испољен солидним инвентаром глаголских јединица емотивне семантике.

1. 3. Глаголи емоционалног односа денотирају поседовање одређеног осећања усмереног према неком објекту – особи, предмету, активности. Граматичка карактеристика ове скупине глагола јесте транзитивност, јер се наведена релација заснива искључиво на усмерености (ШТРБАЦ 2012: 759). Својом семантиком ови глаголи наглашавају доживљај осећања које субјекат поседује, који је условљен његовим односом према објекту и његовом оценом тог објекта (Рахимова 2010: Автореф.). Према мишљењу Ш. Ф. Рахимове, од свих емотивних глагола, глаголи емоционалног односа су најтешње повезани са глаголима понашања, јер се осећања манифестују у човековим реакцијама на реалност и очитују у његовом понашању према објективној стварности. Глаголске лексеме са инваријантним значењем ‘осећати какву емоцију у односу према коме’ пресецају се са глаголима емоционалног стања, с обзиром на то да преваходно означавају емоционални доживљај (Чертыхова 2014: 279).

1. 4. Лексичко-семантичка анализа глагола емоционалних односа и екстериоризације емоција заснива се на корпусу лексема преузетих из *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемериџића.⁴⁸ Репертоар глаголских лексема и израза из Чемериџићеве лексичке збирке дочарава емоционално искуство градског колектива на размеђи два века и два света (источног и западног), у прелазном историјском тренутку, и предочава мултикултурне, мултиетничке и мултилингвалне утицаје на формирање глаголског микросистема као специфичног знака концептуализације емоција на дијалекатској слици света. Корпус је допуњен лексичким јединицама којих код Чемериџића нема, а налазимо их у *Регистру речи из Призрена*, у студији С. Реметића о српском призренском говору и у регистру грађе за први том *Српског дијалектолошког атласа*. Инвентар глаголских лексема прикупљен на терену рефлектује новије стање призренског лексичког система, чиме је употпуњена емоционална слика света призренске језичке личности, која се у дијахронијској перспективи може пратити у континуитету од једног века. За одређење дијалекатске семантике од велике користи је етимологија речи, па се у том домену ослањамо на *Етимолошки речник хрватског или српског језика* Петра Скока (Skok I, II, III) и на *Етимолошки речник српског језика* (ЕРСЈ 1, 2, 3). Турске облике наводимо према етимологији коју је дала Снежана Петровић у књизи *Турцизми у српском призренском говору* (Петровић 2012).

⁴⁸ Богатство језичких факата у којима је поуздано и до детаља рефлектована слика света Срба Призренца налазимо у *Збирци речи из Призрена* Димитрија Чемериџића, која садржи близу 16 000 лексикографских одредница. Оригинална, рукописна верзија речника чува се у Институту за српски језик САНУ као део лексичке грађе за *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Захваљујући ажурности С. Петровић и Т. Тасовца, целокупна картотека је 2013. године добила свој електронски облик. У оквиру Платформе за транскрипцију старог рукописног наслеђа, Чемериџићева збирка је дигитализована и преко интернета је постала доступна стручној и широј јавности (<http://prepis.org>).

1. 5. Лексичко-семантичка подгрупа глагола емоционалног односа грана се према семантичком знаку вредновања емоције у две подгрупе:

1. ЛСПГ глагола позитивног односа;
2. ЛСПГ глагола негативног односа.

2. ЛСПГ глагола позитивног емоционалног односа

2. У категорији позитивних емоција које се односе на друге људе централну позицију заузимају љубав, поштовање и поверење. Глаголске јединице окупљене око хиперсеме 'позитивни емоционални однос' распоређене су у синонимске редове 'осећа / осети љубав', 'осећа / осети поштовање' и 'осећа поверење'.

2. 1. Осећање љубави се у психологији тумачи као „sentiment koji sadrži osećanje naklonosti, nežnosti i privrženosti prema osobi koja nas privlači, sa kojom se naše Ja u velikoj meri identifikuje” (BRKOVIĆ 2000: 210). Кодификовано значење лексеме *љубав* подудара се са психолошким одређењем у оним сегментима полисемантичке структуре који описују љубав као сложену емоцију, што је у РМС интерпретирано семемама: „1. а. осећајна везаност за одређену особу супротног пола, привлачност која се оснива на привлачности супротних полова; 2. б. приврженост, оданост, велика наклоност уопште, осећајна везаност за кога или што” (РМС III: 255). Процес позитивне емоционалне усмерености према објекту љубави у српском језику означен је глаголом *волети*, у чијој се платисемичкој и полисемичкој структури језички рефлектују сложеност и слојевитост осећања „1. а. осећати љубав, наклоност, приврженост према коме или чему, која се оснива на заједници идеала, крвног сродства и сл.; б. осећати љубав према коме која се оснива на привлачности супротних полова; в. радо слушати, читати, гледати, радо се служити чим, уживати у чему: г. имати склоност, приврженост према какву занимању, послу, игри и сл.; 2. 2. а. осећати већу склоност или приврженост према коме или чему, давати коме или чему предност или преимућство, радије чинити једно него друго...” (РМС I: 414). У интерпретацији значења глагола *волети*, нормативни речници примарност дају опису прототипичне љубави, а то је мушко-женска љубав.⁴⁹

Концепт љубави у језичком сазнању Срба Призренаца укључује асоцијативне елементе који уобличавају прототипични когнитивни сценарио за љубав: допадање, наклоност, симпатисање, заљубљеност, жудња, страст, чежња. Позитивна реакција на стимулус љубав јесте срећа, док на негативном емотивном плану фигуришу патња и бол. Прелазни ступањ је чежња. Другачији тип љубави је родитељска, мајчинска љубав, која сублимира и позитивна (нежност, приврженост) и негативна (брига, неспокојство, страх) осећања. Љубав према ближњима, такође, заузима високу позицију на скали емотивне привржености, која се на наивној слици човека и света манифестује и као индивидуални прототипични и као колективни стереотипски концепт.

⁴⁹ У РСАНУ основно значење глагола *волети* је „осећати љубав, бити пријатељски расположен, наклоњен, везан осећањима (за некога)” (РСАНУ II: 770).

У семантичком саставу лексичких јединица којима се у српском призренском говору вербализује појам љубави издвајају се три нивоа значењске структуре: сема основне категоријалне вредности ('позитивно осећање'), интегрално-диференцијална сема ('љубав') и диференцијалне семе нижег ранга ('заљубљеност', 'љубавна жудња', 'љубавна страст', 'љубавна чежња'). Све лексеме садрже позитивну аксиолошку оцену, што их квалификује за лексичко-семантичку подгрупу са хиперсемом 'позитивни емоционални однос'. Дистинктивно обележје 'емоција према објекту' категоризује посебан скуп лексема са заједничком компонентом 'осећа / осети љубав', које се гранају у два синонимска реда у зависности од дужине трајања глаголом означеног емотивног стања.

2. 1. а. Синонимски ред 'осећа љубав' интегрише лексеме које или реализују различите аспекте овог сентимента, или у свом семском саставу имају неку од компонената еротске љубави: *вол'и (се), милује (се), бегендисује (се), ѿмрендише, највол'и, гине*.

Ч'умури'иљк да вол'и. – Кóј ти, мóре, јóште вол'и свекр'ву. – Нíкој нас не вол'и. – И óна ме вол'и. – Вол'иш се.

З'ве по милујеш снау Мит'ину зе снау Миланóву. – Милувáл'е се ка да су б'ил'е с'естре.

Њéму нé му се бегендисује óна, ич' нéма ч'éф за њу. – Њóзи, гóспóч'е, нé гу се бегендисувáло да рабóта у гол'ему куч'у, па одвоила м'ужа од брач'у.

Млого ѿмрендише за туј девојку.

Јá па највол'им ситмавија бáју.

В'и и нé знате кол'ико гинáја за туј девојку Андрéшка Карач'ирез. – Млого гинáу јéно за др'уго, áма нé ги бéше зáр писáно да се узнеф. – Сáл у туи'ину ч'óвек мóже да осéти кáко се гине за своју старину

Лексички еквивалент хиперсеми 'осећа љубав' је глагол *вол'и*, којим се изражавају разнолике димензије атракције субјекта, односно његове емотивне везаности за некога или нешто. Емоционални однос (attachment) усмерен ка другом човеку најчешће се именује лексемом *милује*. Значење глагола *милује* „осећа љубав, наклоност према особи супротног пола, воли; уопште воли, некога, осећа наклоност према некоме”, које је у *Речнику САНУ* секундарно и маркирано као застарело и покрајинско (РСАНУ 7: 541), у српском призренском говору је одрживо и њиме се искључиво денотира родбински или партнерски емотивни однос. На језичкој слици света призренских Срба, љубавни однос представљен је градативно, јер за сваку фазу у развоју прототипичне мушко-женске љубави постоји адекватна лексикализација – *бегендисује (се), ѿмрендише, гине, најволи*. На денотативном новоу значењске структуре ових лексема изражена је интуитивна спознаја љубавног осећања као комплексне емоције која се временом трансформише, мења облике, расте, добија на квалитету и постаје снажнија, што је на конотативном плану пропраћено семама интензитета. Концепт емотивне наклоности према супротном полу реализован је глаголима који језички експлицирају етапе љубавног сценарија – симпатише (*бегендисује*), заљуби се, жуди (*ѿмрендише*), воли (*вол'и, милује*), воли највише (*најволи*), воли много, воли лудо, чезне (*гине*). Интензивирање атракције субјекта према објекту може бити испровоцирано својствима објекта, односом субјекта и објекта, особеностима њихове везе, особинама субјекта, ситуационим околностима,

културним контекстом и карактеристикама епохе. У патријархалној призренској средини на почетку XX века, крути етичко-социјални оквири онемогућавали су слободно испољавање љубави и размењивање емоција. Савладавање друштвених препрека и пружање отпора утврђеним нормама чинили су љубав јачом и издржљивијом, па је на градацијској идеографској подлози креирана дијалекатска мапа традиционалног љубавног односа.

2. 1. б. Степеновани принцип важи и у микросистему елемената са хиперсемом 'осети љубав': *бегендише, зач'ори се, завол'и се, изгори*.

Бегендисал'е једно другога. – Бегендисаја сџм вашу веру.

И завол'иф се они.

Зач'ореја се у туј грдињу па запуцаја ја њу ја никоју другу.

Изгоре за њега. – Моје срце је изгорено за којшиску девојку. – Андрешка Славков изгоре за Ленку Тодорову, ама не му гу даваф.

Градацију интензитета рефлектује ред глагола којима се означавају етапе у развијању љубавног осећања, који својим семантичким садржајем прате распон емоције од допадања до неутољене жудње – *бегендише* „свиди се, допадне се”, *зач'ори се* „заљуби се”, *завол'и (се)* „заволи (се)”, *изгори* „јачо заволи, осети жудњу, чежњу”. Перцепција интензитета емоционалног односа вербализује се средствима која се проналазе и у домаћем (*завол'и, изгори*) и у турском језику (*бегендише, зач'ори се*). За изражавање снажног осећања и дочаравања интензитета љубави говорници посежу за метафорама – *зач'ори се* и *изгори*. У основи глагола *зач'ори се* налази се турцизам *ч'ор*, тако да лексема сугерише асоцијацију „заљуби се” → „постане слеп”, тј. не сагледава стварност објективно и не расуђује исправно. Оваквој идеографској вредности доприноси интензификатор 'смртно', којим аутор лексичке збирке жели да појача значење глаголске речи. Метафоричка лексема *изгори* има веома сложену семантичку структуру, која покрива читав комплекс љубавног сентимента (снажна љубав; љубавна жеља, жудња; љубавна чежња, туга). Широки семантички опсег, степенасто организован, прати градацију наивног поимања процеса љубави: љубав рађа жељу, страст тражи задовољење кроз полно здруживање са вољеном особом, чежња се јавља као последица неутољене пожуде. Метафором *изгори* на наивној слици света представљен је један заокружени концепт љубави, који на највишој тачки интензитета скреће у свој парадокс и на крајњој периферији се излива у поље негативне емоционалности.

2. 2. Микрогрупи афирмативних емоционалних односа припада осећање поштовања, вербализовано глаголском лексемом *пошту'је*.

Напред се поштувало старе луди. – Оца смо поштувале много. – Својта се поштује.

Поштовање се у Призрену конципира као беспоговорно уважавање старијих и ауторитета, што подразумева поступање у складу са нормама понашања патријархалне хијерархије, али и као облик љубави и посвећености у породичним и родбинским везама. Прожимање емоција љубави и поштовања идеалан је модел функционисања социјалних односа у традиционалном друштву.

2. 3. Стари Призренци су изузетно држали до части и поштења, те им је осећање узајамног поверења било веома важно. Идеографска вредност 'поуздати се у кога, ослонити се на кога' преточена је на језички план у секундарној семантичкој дефиницији лексичке ознаке *верује*.

Ако ме верујеш, дај ми, на зор съм за паре. – Верувáја съм га, па съм му река. – Кóј ч'е верује мифл'и́за.

3. ЛСПГ глагола негативног емоционалног односа

3. У структури значења конституентских чланова подгрупе глагола негативног емоционалног односа актуелизирају се семантичке компоненте интензитета, трајања и усмерености осећања. Елементи лексичког скупа диференцирају се према варијантном семантичком обележју 'осећа бригу', 'осети љутњу', 'осећа / осети мржњу'.⁵⁰

3. 1. Осећање неспокојства и узнемирености због некога или нечега појмовно орбитира на граници између два супротстављена емотивна пола. Социјални аспект бриге, који се испољава кроз страховање да се не деси нешто неповољно или да другу особу не задеси каква невоља, може се тумачити као позитиван однос међу члановима заједнице и општа тежња ка емпатији и складном функционисању групе или читавог социјума. Са психолошког становишта гледано, брига је негативна емоција, јер она блиско кореспондира са немиром, тугом и страхом. Комплексни идеографски садржај концентрисан је у лексикализацији *брíне (се)*, којом се на наивној слици света призренског говора вербализује апстрактна изванјезичка појава, која се концептуализује и као бојазан, и као неспокој, и као недаћа, и као мука, и као тескоба, и као старање о коме или о чему.

Бринáл'е смо за Мíту. – Бринáу како ч'е про̀и'е по тáј кијáмет. – За у кúч'у свé Ѐца што ми се бринáја, бóг да му дáде селáмет. – Нé се брíни, мóри чéрко, дóбро че бидне. – Бринáшче ти се сéстра. – Бáјалдиса веселнíца бринáч'и за дéцу.

Чинилац који изазива осећање бриге може бити објекат или ситуација, а важну улогу у колективном перципирању емоције имају и спољашњи разлози, узроци изван стимулуса, који могу бити рационални или потпуно ирационалне природе. Оно што бригу сврстава међу негативне емоције јесте евалуација – процена ситуације и значење које субјекат приписује догађају због којег се узнемиреност јавља.

3. 2. Емоционални однос усмерен према објекту који садржи негативну афективну компоненту са диференцијалном семом нижег ранга 'љутња' исказан је полисемичним глаголом свршеног вида *нал'ути се*.

⁵⁰ Именице обједињене хиперсемом 'негативно осећање', са компонентом усмерености осећања на објекат, квантитативно премашују глаголске емотиве са истим значењским цртама. Концепт негативних емоција сложенији је и динамичнији у односу на позитивну емотивну сферу у домену номинације, што је детерминисано ванјезичким факторима, а у језику испољено богатим синонимским редовима (Милосављевић 2015: 158). Инвентар глаголских лексема је сведен, што се може објаснити моралним кодексом Призренца и њиховим стремљењем ка позитивном односу са другим људима.

Ти знаш ч'и ја на тебе не могу да се нал'утим. – Не знам што се нал'утија на мене.

Двореферентска природа рефлексивног облика *нал'ути се* омогућава глаголу денотацију двоструког емоционалног садржаја. Њиме се означава и стање субјекта и његов однос према каузатору стања (гнев, бес, срџба).

3. 3. Сентимент у чијој су структури осећања ненаклоности, аверзије и одвратности детектује се у психологији као мржња. Одлике овог комплексног осећања су релативна трајност, јер се може мрзети само психолошки блиска особа, и тежња за приступањем објекту мржње са деструктивним намерама (Brković 2000: 210). У емотивном сазнању Срба Призренаца преовладава концепт иницијације мржње, што се лингвистички транспонује и на лексичко-семантички и на граматички план, посебно у категорији глаголског вида.

Не те мрзе тебе.

Несъм имаја зашто да га омрзнем. – Омрза съм га што је такав. – Откако се посвадише, омрзаше се ка да несу брач'а.

У градском призренском говору доминира перфективни облик *омрзне*, којим се денотира осећање које се концептуализује као сила која обузима и испуњава човека, али се обавезно појављује с разлогом. У говорном чину ретко се изостављају каузатори мржње, којима се негативно осећање, које субјекат тешко може да контролише, оправдава. На основу поларизације лексичко-семантичке групе и вокабуларне осе симетрије може се закључити да су Призренци склонили позитивном емоционалном односу према другима, што поткрепљује несразмерна корелација лексичког инвентара у подгрупама 'осећа / осети љубав' и 'осећа / осети мржњу'.

4. ЛСГ глагола екстериоризације емоција

4. Емоционални процеси током којих особа доживљава позитивна или негативна искуства као реакцију на одређене дражи из спољашње средине праћени су физиолошким узбуђењем и карактеристичним изражајним понашањем. Унутрашња сензација манифестује се вербално, променама у организму и специфичним облицима понашања. Када се оцени да један догађај унутар културне заједнице завређује емотивну реакцију, културна процена утиче на реакцију, повезујући тако емоцију са одређеним скупом понашања која се у датој култури сматрају адекватним за њено успешно функционисање. У неким контекстима надвлада биолошка компонента, док у неким другим надвлада културолошка (MATSUMOTO & HWANG, 2012:102). Понашајни образац испољавања емоција који је важио у српском призренском колективу на почетку XX века одговара традиционалном балканском културном моделу, који подразумева емоционално уздржавање, самоконтролу емоција и потпуну рестрикцију унутрашњег живота у јавности. У посебним ситуацијама, које су најчешће обредног карактера (свадба, сахрана), емотивна реакција била је пожељна, док у свакодневном животу није било места емотивним испадима. Патријархални код призренске културе одражава се на језичкој слици света ограниченим лексичким

фондом емотива, којима се вербализује физиолошка или бихевиорална компонента емоција.

Глаголи којима се означавају спољашње манифестације емоционалних стања припадају категорији емотивне лексике, јер примарно идентификују емоционални садржај, тако да њихово емотивно значење преовладава у комуникативном дискурсу (Чертыхова 2014: 279). Глаголске јединице које у својој семантичкој структури имају елементе из сфере емоционалности, упућујући на екстериоризацију емоционалног стања или односа, разврстали смо у две подгрупе:

1. ЛСПГ глагола физиолошких манифестација,
2. ЛСПГ глагола бихевиоралних манифестација.

4. 1. ЛСПГ глагола физиолошких манифестација

4. 1. Когнитивна спознаја емоције освешћује органске промене које се дешавају као соматске реакције на спољашњи надражај. Физиолошко узбуђење изазвано је реакцијама нервног система и жлезди са унутрашњим лучењем (грчење мишића у стомаку, убрзано дисање, убрзани пулс, појачано знојење) и има првенствено биолошку функцију – припрема организам за евентуалну опасност и инстинктивно га штити (реакција у психолошкој теорији позната као *fight or flight response*). С обзиром на неуролошку природу физиолошких реакција и органске процесе у кортексу који су недокучиви обичном човеку, лексикализација у овом сегменту емоционалности изостаје. Једино је именована видљива телесна манифестација, која се перципира као последица емотивног шока или континуираног деловања негативног екстерног стимулуса, односно константног стреса, а поима се као стање физичке исцрпљености и духовне изнемоглости, клонулости духа и тела, означено перфективним глаголом *бајалдише*.

Къд му рекѡше ч'и умрѣја Ц'ѣка, ѡн теке бајалдиса. – Бајалдисало се, више нѣ се мѡже.

Турцизам *бајалдише* (тур. *bayıldı*, дијал. *bayıldı*, 3. л. јд. перф. од *bayılmak*) направио је у говору реципијенту семантички помак у односу на изворно значење које се односи на телесни умор и клонулост. Примарна денотација је проширила перспективизацију на емоционалну каузалност губитка физичке и духовне снаге, и тиме значењски захватила димензију екстериоризације емоција.

Екерманова теорија о универзалности спонтаног изражавања емоција на лицу потврђена је низом истраживања и прихваћена у светској научној јавности. Иако већина истраживања указује на задржавање бар неких физиолошких функција, чини се да је основна улога емоционалног изражавања у вези са капацитетом емоција да брзо и невербално пренесу друштвено значајне информације (KIŠJUNAS 2015: 48). Фацијална експресивност свакако је имала важног удела у комуникацији међу Призренцима крајем XIX и почетком XX, али се невербални вид споразумевања с културолошког аспекта углавном приписује женском свету. Традиционално друштво критички процењује и филтрира социјално прихватљиве и неприхватљиве емоционалне реакције. Физиолошка манифестација коју колектив одобрава и сматра пожељном у јавним приликама јесте руменило у лицу као импулс на емоцију срама.

Овакав органски одговор примерен је девојкама и младим удатим женама, и он заједници потврђује њихову моралну честитост. Културолошки оквир детерминисао је језички израз у овом фрагменту, тако да се лексичко-семантичка парадигма своди на скуп од једног члана. Глаголом *бојадџише* секундарно се означава телесно испољавање осећања стида.

Къд му рѣко, а ђн се тѣке бѳјадиса ул'ице. – Обрѳзи гу се бојадѳшу къд га ви'ди Стојѳна аѳа-Ц'окѳног.

Степен физиолошке узбуђености обично детерминише интензитет емоционалних осећања, али тип емоције (бес, туга, стид) зависи од ситуације, као и од когнитивне процене те ситуације.

4. 2. ЛСПГ глагола бихевиоралних манифестација

4. 2. Однос између понашања и емоција могуће је схватити као израз филозофских питања о детерминизму и каузалности, што не значи да нека типична понашања једноставно „задовољавају” емоције или захтеве емоционалне реакције (Lyons 1978: 410). Истовремено, понашање је најчешћа полазна основа за перцепцију или приписивање осећања емоција другим индивидуама (KIŠJUNAS 2015: 92).

Многи експресивни покрети утемељени на емоцијама представљају урођене моторичке обрасце (обрасце фиксирани акције), који иницирају поједина понашања и служе као сигнали одређених урођених механизма, што је у функцији управљања друштвеним интеракцијама и контроле међуљудских односа. У питању су (најчешће) неконтролисани и несвесни сигнали намере јединке, на коју и други реагују на фиксирани и урођени начине, што значи да су и секвенца емоционалне интеракције, као и значење одређених експресивних сигнала и контекста у којима се они изазивају – универзални (KIŠJUNAS 2015: 45). У том смислу очекујемо да бихевиорална манифестација емоционалних стања и односа старих Призренаца не одступа од општих понашајних образаца којима људски род изражава осећање туге, беса, радости, љубави. Оно што је, међутим, културолошка специфичност призренских Срба јесте интензивност испољавања осећања, што се манифестује у понашању и транспонује у језик средствима која својом семантиком истичу издиференцираност експресије и степена интензитета доживљене емоције.

4. 2. 1. Типична телесна и понашајна реакција на физичку бол или неко јако душевно узбуђење јесте плач. Проливање суза је бихевиорални одговор на спољашњи стимулус и когнитивну процену да нас екстерни каузатор (друга особа, конкретна ситуација) физички или духовно повређује. Процес испољавања туге плакањем има у призренском идиому неколико лексикализованих варијанти, којима се градира интензитет туге – *плѳч'е, заплѳч'е, пѳска, записка, приписка, пѳшти, записити, препѳшти, цвил'и*.

Двѳ детѳти дѳји, а трѳч'о гу плѳч'е. – Ђби се плакаѳч'и.

Док дѳте не заплѳч'е, мѳти сѳсу нѳ му дѳва (нар. изрка).

Ѣм ѳскам, Ѣм пѳскам. – За ѳшто пѳскаш? – Нѳ ти пѳскав дѳца. – Сам пѳскала.

Запискаше му дѳца, тѳј јетѳми, од пѳскот срѳце да ти пѳкне. – Дѳте ч'е гу записка.

Припискáше гу дѣца.

Пиштѣло гу дѣте цѣја дѣн. – Пиштѣше и сѣн гу. – Пиштеуч'и заспáло.

Рáсплака се, зáпиште, мѣсл'иш пуч'е гу грѣмáнч'е. – Да запѣишти дѣте.

Дѣте гу сву нóч' препиштѣло.

Цвил'ѣл'е сву нóч'. – Цвил'и, нестрекѣица, за сѣна и дѣн и нóч'.

Кохезиони центар степенованих синонима је глагол *плач'е*, који улази у опис осталих конституената реда. Плакање танким, високим гласом денотира се глаголском лексемом ономатопејског порекла *писка*, и његовим свршеним облицима *записка*, *притиска*, којима се означава почетак радње, која се редовно приписује деци. Снажнија експресија бола или туге, праћена интензивнијим плачем, на језичкој слици света представљена је посебном јединицом – *пишти*. Њен семантички садржај не подржава само дечји плач, већ и јак емоционални доживљај духовне патње. Префиксацијом су добијени перфективни ликови *запишти* „почне јако да пишти” и *препишти* „престане да пишти након извесног (дужег) времена”. Дијалектизмом *препишти* истиче се континуирано вршење радње у одређеном временском периоду пре завршетка, чиме се наглашава претераност саме радње и наговештава евентуалан неповољан, негативан исход. Глагол *цвил'и* реферира на прототипичан патријархални женски вид испољавања жалости, јада, дубоке туге пригушеним јецајима.

4. 2. 2. Добро расположење, задовољство, радост, осећање среће изражавају се нарочитим покретом мишића лица (отварањем уста, развлачењем усана, испрекиданим гласовима и узвицима), које перципирамо као смех. У наивном сазнању Срба Призренаца, смех се поима као пожељна манифестација емоционалног стања уколико не прелази границе пристојности, прописане чаршијским кодексом примереног понашања. По неписаним понашајним нормама, од Призренки се никако не очекује отворено, громогласано смејање, већ умерено, благо осмехивање, и то само у ситуацијама које су друштвено одобрене за успостављање мушко-женских контаката. Женски кикот могао се чути само у њиховој међусобној комуникацији и у затвореном или скрајнутом простору. На супротном идеографском полу је појам непристојног смеха, који се концептуализује и као вулгаран и као злурад.

Она се смеје. – Па смо се смејáл'е сѣс нѣга. – Нѣ се смеј, мóри девојко.

Сѣс њѣгóве прикáжње сѣт да се насмејеш. – Къд му реко тóј, а он се насмеја: кá...кá...кá.

Не смејем ни да се насме́нем. – Погледа ме па се насмена.

Збóри и свѣ се насмеује, вѣдо ч'и има ни́што да ми кáже.

Цѣбáри се, погáнац. – Тáј прокуда че ми се цѣбáри.

Емотиви у овом домену представљају својеврсну интроспекцију призренског менталитета. Секвенце говорног чина потврђују доминацију префиксоидних форми *насмеје се*, *насмена се* и *насмеује се*, које имплементирају у свој семантички оквир садржаје „кратко, брзо се насмеје, осмехне се” и „мало, благо се смеје, осмехује се”. У језгру је семантички неутралан глагол *смеје се*, док је у негативној зони номинације ознака за кежење, церење, тј. за пакосно и злобно смејање показивањем зуба.

4. 2. 3. Лексичка репрезентација бихевиоралних манифестација емоција посебно је разграната у случајевима када се емоционалне диспозиције везују за другу особу и нарочиту дисперзивност остварују у домену експликације љубавног осећања. Иако се по правилима заједнице емоције јавно не показују, израз љубави је

прихватљив у кругу породице, нарочито према деци и међу децом. Од најмлађих чланова фамилије очекују се изливи нежности према старијој својти. У мушко-женским односима, телесно манифестовање љубавне чежње или страсти резервисано је за брачну интиму, а изван тога остаје у сфери фантазије и апстракције. Културолошки модел изражавања позитивног емоционалног односа детерминише лексички састав микрогрупе. У овом фрагменту наивне слике света присутне су лексеме којима се сигнификују процеси грљења, мажења, љубљења, као најприснијих поступака манифестације љубави.

Изражавање емотивне наклоности према објекту обавијањем руку око врата, грла или тела маркира се језички глаголским паром *грл'и* и *гушине*.

Милује оца по образе и свѣјено га грл'и. – Благо си га оному кога биднеф грл'ил'е теј њојне руке. – Грл'и гу, цел'ива гу, л'очка материна. – Гл'ѣда тој своје коњч'е ка дете, тимари га, милује га, грл'и га. – Што не се милује, не се ни грл'и. – Од милос се грл'и тој девојч'е, мори мајко.

А мене не л'и ч'е ме гушнеш? – Гушине га мало и тетина. – Ванкица ни је добра, гушинала она и ујну. – Тако је оно тврдоглаво, тѣраш ли га, неч'е те гушина, па бог. – Море, говедарч'е, не л'и вал'аше да се гушине тај алка што ти донѣла шеч'ерч'ич'и.

Концепт манифестације љубави, пажње, нежности најпотпуније је и најаутентичније у језичком сазнању Призренаца презентован глаголима *милује* и *ал'и*.

Милуј мајкицу, милуј гу по образ.

А: Немој да га алиш, сѣстро. Б: Не га алим, мори, теке тол'ико кол'ико да не плач'е. – Не га ал'ила само мати, сви га ал'иле. – Понапред, па би га ал'ила, сѣге не.

Глагол *милује* појмовно и етимолошки је нераскидиво повезан са осећањем љубави, тако да се његово примарно значење у Призрену односи на емоционални однос („воли“), а секундарно – на спољашњу манифестацију таквог типа односа („с љубављу мазити“). Сложенији семантички састав има глаголска јединица *ал'и*, у чијем се садржају преплићу компоненте исказивања љубави према деци нежним додирима (миловањем), али и низом других поступака (превеликом заштитом, попустљивошћу, удовољавањем дечјим прохтевима и сл.). Овакав педагошки принцип у призренском социјуму почетком прошлог столећа није био пожељан, јер се сматрало да мажење и претерана брига не утичу повољно на васпитање деце, већ да штете дечјем емоционално-психолошком и социјалном развоју, што упечатљиво демонстрира Чемерицићева интерпретација значења глагола *ал'и* „мазити, напуштати чељаде чинећи му све по вољи“.

Најтипичнији бихевиорални израз љубави су пољупци, али језички материјал из Призрена демантује савремени прототипични сценарио. Лексички еквивалент семеме „уснама додиривати кога у знак љубави“ јесте функционални синонимски пар *л'уби* и *цел'ива*.

Да покрије бѣло л'ице / кој да л'уби да не види (нар. песма). – *Да знам јадна кој ч'е да ме л'уби / да ли стари ил'и момак млади?* (нар. песма).

С обзиром на чињеницу да је љубљење у Призрену, као и на ширем балканском простору, у оно време било табу, потврда за ову лексему из говора нема. Илустрације су преузете или из фолклора (*л'уби*) или из историјских извора („Докле

не умију руке и докле не *целивају* руке родитељима да не смеју прилазити софри”, *Споменџа* 34).

5. Принцип хиперо-хипонимског устројства лексичког система примењив је и у категорији глагола емоционалног садржаја у српском говору Призрена. Диференцијација процеса осећања остварује се на психолошком нивоу, где је уочена диференцијација између емотивног стања, емотивног односа и спољашњих емотивних реакција, што се рефлектује на језичком плану и испољава се како у семантичкој структури глаголских јединица, тако и у морфолошким и синтаксичким њиховим карактеристикама. Семантичка класификација афективних глагола у српском призренском говору заснива се на поделама које важе у словенској лингвистичкој пракси, уважавајући лексичко-семантичке специфичности система емотивних глагола у говору призренских Срба.

Глаголи емоција у описиваном идиому распоређују се на основу опште категоријалне семе по семантичким групама. Лексички конституенти међусобно су повезани општом идеографском вредношћу ’осећа’ / ’осети’, са лексикализованом варијантом *осеч’а* / *осети* у испитиваном говору. Суперординирани појам појављује се у улози хиперсеме која окупља све глаголске лексеме са емотивном семантиком у једну лексичко-семантичку групу и улази у састав свих елемената скупа као централна семантичка компонента. Садржајну базу емотивних глагола (’поседује какву емоцију’) чини инваријантни значењски елемент ’емоција’, који се јавља у својству интегралне семе, надређене диференцијалним семама, и појављује се у виду саодноса семантичких ознака ’емоција – стање’, ’емоција – однос’, ’емоција – спољашња манифестација’, ’емоција – каузатор’. На основу компонената које повезују категоријалну и лексичку семантику глагола и које носе информацију о типу емоције и начину њеног испољавања, глаголи емоционалног садржаја структурирани су у четири групе: 1. глаголи емоционалних стања; 2. глаголи каузираних емотивних стања; 3. глаголи емоционалних односа; 4. глаголи екстериоризације емоција.

На следећем ступњу семантичке класификације, лексеме интегрисане хиперсемама ’осећа’ / ’осети’ раслојавају се према семантичком знаку који садржи податак о афективном тону емоције обележене глаголом, тако да се на овом структурном нивоу екстрахују сема позитивних емоција и сема негативних емоција.

На последњем нивоу конкретизације структуре лексичко-семантичке групе, интегрално-категоријална, инваријантна сема, заједничка свим елементима скупа, варира се у зависности од типа емоције испољене глаголом, при чему се диференцирају синонимски редови обележени доминантом. Доминанта је глагол чија семантичка вредност улази у семски састав свих чланова реда, којим се, обично, изражава нека базична емоција.

Коначна етапа разоткривања лексичког значења и крајња инстанца на плану структурног устројства лексичко-семантичке групе јесте јединица језичког садржаја, семема. Смисао глаголске речи открива се у дефиницији њеног значења, која фиксира све елементе значењске структуре (језгрене, периферне, имплицитне, потенцијалне), како на денотативном тако и на конотативном семантичком плану.

Овај рад је посвећен лексичко-семантичкој структури група глагола емоционалних односа и глагола екстериоризације емоција, и описивању системских

веза међу њиховим члановима. Лексичко-семантичка група са хиперсемом 'емоционални однос' организована је према параметру чулног надражаја, односно хедонистичком тону у две поларизоване подгрупе – 'позитиван' / 'негативан емоционални однос'. У оквиру подгрупа, лексичке јединице раслојавају се у синонимске редове према доминантном обележју које носи информацију о врсти осећања ('осећа' / 'осети љубав', 'осећа поштовање', 'осећа бригу', 'осети љутњу', 'осећа / осети мржњу'). По правилу и потврдама из стручне литературе, концепт негативних емоција је богатији и динамичнији; међутим, наша грађа показује да у домену емоционалних односа у градском говору Призрена доминирају глаголске лексеме позитивног садржаја. Инвентар глагола је сведен у односу на јединице којима се означавају емоционална стања, што се може објаснити моралним кодексом Призренаца и њиховим стремљењем ка позитивном односу са другим људима. Наш лексички материјал показује извесну асиметрију у корист позитивно вреднованих јединица (12 : 4) у домену емоционалних односа, што можемо тумачити културним обрасцима на којима почивају међуљудски односи у призренском друштву и моралним кодексима оног времена. Овакву лингвистичку ситуацију објашњавамо моралном тежњом призренског патријархалног човека да негативна осећања усмерена ка другоме јавно не испољава, што непосредно изазива недостатак потребе за креацијом вербалних знакова (*бриње (се), нал'ути се, мрзи, омрзне*). Потреба да се исказе позитивна емоција према другој особи резултирала је редом језичких ознака нијансиране садржине, која рефлектује читаву градивну скалу сложених емоционалних односа (*вoл'и (се), милује (се), бегендисује (се), имрендџише, највол'и, гџине, бегендџише, зач'ори се, завoл'и се, изгoри, пошту'је, верује*). Сегменте емоционалности које домаћа лексика није покривала, носиоци дијалекта попуњавали су посежући за оријентализмима (ДРАГИЋЕВИЋ 2015: 116). Постојећем словенском вокабулару придружен је слој позајмљеница из турског језика којима се попуњава центар поља емоционалности. Овај фрагмент наивне језичке слике света допуњен је и низом креација добијених семантичком трансформацијом, како би се ментални ентитети, њихова метафизичка вредност и висок степен апстрактности могли спознати преко симбола из конкретне сфере. Степен интензитета апстрактних појава (емоција) изражен је карактеристичним јединицама које рефлектују градицију емоционалних односа, који се у језичкој свести испољавају интуитивно и дијалекатску личност чине лингво-културолошки специфичном.

Афективни глаголи који према појмовном критеријуму 'форма емоционалног феномена' припадају виду спољашњих манифестација унутрашњих стања диференцирају се на глаголе физиолошких и глаголе бихевиоралних манифестација, при чему су чланови друге подгрупе квантитативно и садржајно супериорнији, али и једни и други потврђују парадоксалну тенденцију призренског менталитета. По неписаном кодексу понашања, јавни емотивни испади су табуизирани, док се, с друге стране, емоционални доживљаји веома интензивни, што је на дијалекатској језичкој слици света репрезентовано вербализацијама високог тоналитета експресивности.

Важна компонента у разумевању емоционалне сфере јесте прагматички моменат, ситуација у којој се емоција испољава и комуникациони контекст у којем је глагол емоционалног садржаја употребљен. Екстралингвистички фактори су значајна детерминанта од које зависи која ће се димензија емотивне семантике развити и да ли

ће емотиви остварити своју функционалну вредност. Из ових се разлога поједини глаголи осећања уклапају у прототипичне сценарије, а неки од њих се изопштавају и гравитирају ка периферији, где се стапају са елементима из других сегмената психолошке сфере.

Емотивни лексикон српског призренског говора и семантичка анализа емотива показују да је духовни живот човека у патријархалној градској средини на размеђу XIX и XX био динамичан и богат. Концепт емоција на призренској дијалекатској слици света представљен је језичким знацима који у својим семантичким садржајима носе универзалне елементе, али и културни код призренске заједнице с почетка XX века. Традиционални оквири, друштвени контекст, социјални односи и морална оријентација регулишу емоционално реаговање појединца и спадају у ванјезичке чиниоце који су утицали на формирање концепта емоција на конкретном говорном подручју. Комуникативни дискурс, територијална диференцијација, позајмљивање, асиметрија језичких ознака – лингвистички су детерминатори његовог језичког уобличавања.

Литература

- АТАКЕЕВА, Айнагуль Аткаеева. Структурно-семантичке особености глаголов лексико-семантичке групе чувства "любить", 2007. Дисертација по хуманитарним наукама - <http://cheloveknauka.com/strukturno-semanticheskie-osobennosti-glagolov-leksiko-semanticheskoy-gruppy-chuvstva-lyubit#ixzz3ODP9h9UW>
- БАБЕНКО, Людмила Григорьевна. Лексичке средства означавања емоција у руском језику. Свердловск, 1989.
- БОГДАНОВА, Людмила Ивановна. „Емоционални концепти и њихова улога у описивању глагола са позиција „активне“ граматике”. *Језик, знање, комуникација, Филологија*, Вып. 3, 1998: стр. 36–43.
- БОЛОТИНА, Т. П. „Особености функционисања глагола лексико-семантичких група психичког стања у поезији XIX и XX векова”. *Алманах савремене науке и образовања* № 2 (9), 2012: стр. 22–24.
- ВАСИЉЕВ, Леонид Михайлович. *Семантичке класе глагола чувства, речи, мисли, Очерки по семантици руског глагола*. Уфа, 1971.
- ВАСИЉЕВ, Леонид Михайлович. Л. М. Васильев, *Семантика руског глагола*. Москва, 1981. Научна библиотека дисертација и автореферата [dissercat http://www.dissercat.com/content/emotivnye-glagoly-kak-komponent-funktionalno-semanticheskogo-polva-emotivnosti-v-russkom-i-#ixzz48WbixBaL](http://www.dissercat.com/content/emotivnye-glagoly-kak-komponent-funktionalno-semanticheskogo-polva-emotivnosti-v-russkom-i-#ixzz48WbixBaL)
- ВЕЖБИЦКАЈА, Анна *Језик. Култура. Познање*. Москва: Руске речнице, 1996.
- ВЕЖБИЦКАЈА, Анна. *Семантичке универзалије и описивање језика*. Москва, 1999.
- ВЕЖБИЦКАЈА, Анна. „Језичка слика света као посебан начин репрезентације слике света у свесни човека”. *Вопросы языкознания*, №6, 2000: стр. 33–38.
- ВЕЖБИЦКАЈА, Анна. *Познање културе кроз посредство кључних речи*. Москва: Језици славјанске културе, 2001.

- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна. *Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики*. Москва, 2001а.
- ВЛАДИСЛАВОВИЧ, Г. В. „Эмоции как междисциплинарный феномен”. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета*, № 9, 2010: стр. 186–220.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „Асоцијативна метода у концептуализацији емоција”, *Језик и говор*, зборник радова, Београд, 2003: стр. 116–124.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2010.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „Лексика оријенталног порекла за људске особине и емоције у косовско-метохијским говорима почетком XX века”. *Путевима српских идиома*. Крагујевац: Филум, 2015: стр. 115–138.
- ЗАЙКИНА, С. В. *Эмоциональный концепт "страх" в английской и русской лингвокультурах. Сопоставительный аспект*. 2004. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/emotsionalnyi-kontsept-strakh-v-angliiskoi-i-russkoi-lingvokulturakhsopostavitelnyi-aspekt#ixzz46uzXxYBy>
- КИРИЧЕНКО, Н. А., ШАМАЭВА, Ю. Ю. „The Image Constituent of the Emotional Concept Joy (Represented in Modern English Songs)”. *Англијска мова та литература* 20, 2008: pp. 62–73.
- КИЯШЕВА, Айбала Аликеновна. *Семантическое поле глаголов эмоций в современном русском языке*. 1985. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/semanticheskoe-pole-glagolov-emotsii-v-sovremennom-russkom-yazyke#ixzz3ODLlumdmUniversals>. Cambridge: Cambridge University Press.
- КОЗЫРЕВ, Тимур. Анатольевич. *Лексико-семантическая группа эмотивных глаголов в тюркских языках Южной Сибири и в казахском (в сопоставительном аспекте)*, Новосибирск: 1999.
- КОРШУНОВА, Любовь Сергеевна. *Лексико-семантические группы глаголов говорения, мыслительной деятельности, чувства в говорах Нижегородской области*. 2002. Диссертации по гуманитарным наукам - <http://cheloveknauka.com/leksiko-semanticheskije-gruppy-glagolov-govoreniya-myslitelnoy-deyatelnosti-chuvstva-v-govorah-nizhegorodskoy-oblasti#ixzz47lk4nAGF>
- КОСТОУСОВА, Э. Т. „Психологический аспект изучения взаимосвязи языка и эмоций”. *Актуальные вопросы филологической науки XXI века: сборник статей по материалам III Всероссийской научной конференции молодых ученых с международным участием*. Екатеринбург, 2013: стр. 258–260.
- МИЛИВОЈЕВИЋ, Зоран. *Емоције – Психотерапија и разумевање емоција*. Београд: Psihopolis institut, 2014.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Тања. „Лексичко-семантичка група именица са хиперсемом 'осећање' у српском призренском говору”. *Путевима српских идиома*. Крагујевац: Филум, 2015: стр. 151–170.

- ПЕТРОВИЋ, Снежана. Турцизми у српском призренском говору. Монографије 16 Београда: Институт за српски језиксану, 2012.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. Српски призренски говор I, СДЗб, ХЛII, 1996.
- СЕРДОБОЛЬСКАЯ, Н. В. „Глаголы с семантикой эмоций и наивная картина мира народа бесермян, Общее и сравнительно-историческое языкознание” Проблемы филологии: язык и литература, №2, 2010: стр. 75–84.
- УСТИНОВА, Нина Николаевна. Глагол как средство концептуализации эмоций в языковой картине мира: На материале языка художественных текстов. 2005. Автореф. дисс. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [http://www.dissercat.com/content/flagol-kak-sredstvo-kontseptualizatsii-emotsii-v-yazykovoii-kartine-mira-na-materiale-yazyka-#ixzz4AVNuTGPB](http://www.dissercat.com/content/flagol-kak-sredstvo-kontseptualizatsii-emotsii-v-yazykovoii-kartine-mira-na-materiale-yazyka-hudozhestvennykh-tekstov)
- ЧЕРТЫКОВА, М. Д. „Семантическая структура и коммуникативные особенности глаголов эмоций в хакасском языке”. Коммуникативные исследования № 1., 2014: стр. 276–284.
- ЧЕРТЫКОВА, М. Д. Чертыкова. „Глаголы поля психической деятельности как фрагмент мировидения хакасов” *Новые исследования Тувы*, № 2, 2015: стр. 114–121.
- ШАРИФУЛЛИНА, А. Г. Шарифуллина. „Семантика глаголов эмоционального состояния в татарском и английском языках”. *Филология и культура*, №1(31), 2013: стр. 124–127.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвистики* // Проблемы семасиологии и лингвистики. Рязань, Вып. 2. 1975.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Эмотивный компонент значения и методы его описания*. Волгоград: 1983.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Значение и эмотивная валентность единиц языка и речи*, В. Я., № 6. 1984.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Воронеж, 1987.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Типы эмотивной лексики*, В. Я., № 1, 1994.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. „О лингвистике эмоций”. *Язык и эмоции*. Волгоград: Перемена, 1995: стр. 3–15.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. Когнитивные ресурсы эмоциональной языковой личности. „*Языковая личность: проблемы когниции и коммуникации*”, Волгоград, 2001: стр. 11–16.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. „Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации”. *Филологические науки*, № 4, 2002: стр. 59–67.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Москва: 2007.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: 2008.
- ШИРОКОВА И. А. „Особенности структуры эмоционального концепта и его изучение в аспекте перевода” *Актуальные вопросы филологических наук: материалы междунар. науч. конф.*, 2011: стр. 162–165.

- ШТРБАЦ, Гордана. „Деривациони потенцијал афективних глагола”, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције*. Београд, 2012: стр. 757–771.
- BEĐKOWSKA-KOPCZYK, A. „Semantic and grammatical features of o-/obin verbs of emotion in Slovene”. *Jezikoslovlje*, Vol. 13, 2012: str. 19–39.
- BRAČ I, BOŠNJAK T. „Semantička razdioba glagola u Bazi hrvatskih glagolskih valencija”. *FLUMINENSIA*, god. 27, br. 1, 2015: str. 105–121.
- GIOLI V, FOTOPOULOU A. „Emotion verbs in Greek”. *From Lexicon-Grammar tables to multipurpose syntactic and semantic lexica*, 2013. www.euralex.org/.../pp485-492%20Giouli%20an...
- HOBBS J. R, GORDON A. J. „The Deep Lexical Semantics of Emotions, Affective Computing and Sentiment Analysis: Emotion”. *Metaphor and Terminology*, 2011: pp. 27–35.
- IZARD, C. E. *Human Emotions*. New York: Plenum, 1977.
- IZARD, C. E. *Izard, The Psychology of Emotions*. New York: Plenum, 1991.
- JOHNSON-LAIRD, P. N., Oatley, K. „The language of emotions: An analysis of a semantic field”. *Cognition & Emotion*, 3: 2, 1989: pp. 81–123.
- KIŠJUHAS, Aleksej. *Telesne, individualne i društvene dimenzije emocija: ka razvoju integrisane sociološke teorije*. Doktorska disertacija, Novi Sad, 2015.
- KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- MAIA, B. *The language of emotion in english and portuguese – a corpora-based approach*, 2004. <http://web.letras.up.pt/bhsmaia/belinda/pubs/thesis.htm>
- POPADICH, Irina. *Metaphors of Love in English and Russian*, 2004.
- RAKIĆ, Jelena. *Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku*, Doktorska disertacija, Нови Сад, 2014.
- RPP. *Rečnik psiholoških pojmova*. <http://www.psihoedukacija.rs/recnik>
- SARIĆ, Lj. „Semantička i gramatička svojstva prefiksa o-/ob- u slovenskim glagolima za izražavanje emocija”. *Jezikoslovlje*, Vol. 13, No. 1, 2014: str. 5–17.
- SHUMEIKO, O. „Semantics of lexical units that denote negative emotions in modern american english”. *The advanced science journal*, volume ISSUE 1, 2011: pp. 7–10.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- SOLOMON, R. C. *True to Our Feelings: What Our Emotions Are Really Telling Us*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- ŠTRBAC, Gordana. „Leksička i morfosintaksička spojivost glagola OSETITI / OSEĆATI”. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 31, 2006: str. 225–239.
- ŠTRBAC, Gordana. „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 49/2, 2006: str. 73–102.
- TRAJKOVSKI, Miroslava. „Emocije i percepcija – prva fiziološka teorija emocija”. *THEORIA* 3, 2012: str. 19–32.
- TREBJAŠANIN, Žarko. *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture, 2008.
- TURNER, J. H., STETS, J. E. *The Sociology of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

- WILCE, J. M. „Passionate Scholarship: Recent Anthropologies of Emotion”. *Reviews in Anthropology* (33), 2004: pp. 1–17.
- YANNICK MATHIEU, Y., FELLBAUM. „Verbs of Emotion in French and English”. *Emotion*, vol. 70. 2010.

Tanja Z. Milosavljević

Institute for the Serbian Language SASA

LEXICAL-SEMANTIC GROUPS OF EMOTIONAL RELATION VERBS, AND EXTERIORIZATION VERBS IN THE SERBIAN SPEECH OF PRIZREN (II)

The study of lexical units as the elements of the system is one of the actual aspects of lexical research. Elementary paradigmatic lexical collection is the lexical-semantic group whose constituents are integrated with hyperseme of the concrete content and belong to the same type of words. Verbal lexical units which are used to mark various emotional processes, such as the frame of mind or moods can be involved into one lexical-semantic group called affective verbs or verbs of emotional content. The verbs with emotional meaning characterize individual psychoemotional sphere due to which they belong to the class '+ljudsko' (human), and they are the subject of anthropocentric conception of language research. Affective verbs in Serbian speech of Prizren create categorial-lexical semes 'oseća' /'oseti' (feel /sense), and according to the base of components which connect categorial and lexical semantics of the verbs and which convey the information about emotional relation type and the way they are manifested. The aim of this work is an attempt of the systematization of lexical-semantic groups of emotional relation verbs, and exteriorization verbs in the Serbian speech of Prizren, paradigmatic collections, the analysis of the semantic content, structure, stylistic and functional values of lexemes, the separation of linguistic-cultural specificities, revelation of national emotional presentations and the naive image creation of the linguistic personality.

Keywords: Lexical-semantic group, emotional relation verbs, emotion exteriorization verbs, Serbian speech of Prizren, dialectical linguistic image of the world